

У сучасних умовах розбудови національної економіки і формуванням нової економічної системи для забезпечення успіху підприємств необхідно розробляти стратегічні напрями їх розвитку, які зможуть забезпечити стабільність їхнього функціонування. Розробка комплексної стратегії розвитку складним і творчим процесом, який вимагає наявності досвіду, оброблення великої кількості інформації, використання сучасних методів аналізу, прогнозування і планування. Проте правильна її розробка і, найголовніше, її реалізація забезпечить і підтримає успішну роботу. Застосування стратегічного підходу до діяльності підприємства торгівлі сприятиме створенню системи, в якій конкретні рішення приймаються лише у разі, коли вони відповідають загальній стратегії і забезпечують збалансований розвиток всіх компонентів діяльності підприємства. Розвиток і удосконалення нових методів роботи підприємств у ринкових умовах є запорукою успішної сьогоденної діяльності і впевненості у майбутньому. Стратегія економічного розвитку – це один із сучасних засобів досягнення такого становища для підприємств торгівлі.

Література

1. Мазаракі А.А. та ін. Економіка торговельного підприємства: Підручник для вузів. – К.: Хрещатик, 1999. – 800 с.
2. Мізюк Б.М. Стратегічне управління підприємством. – Львів: Коопосвіта. ЛКА, 1999. – 388 с.
3. Нємцов В.Д., Довгань Л.Є. Стратегічний менеджмент. – К.: ТОВ "УВПК ЕксОб, 2002. – 560 с.
4. Редченко К.І. Стратегічний аналіз у бізнесі: Навч. посібник. Вид. 2-ге, доповнене. – Львів: Новий світ – 2000, 2003. – 272 с.
5. Стратегія фірми (підприємства): Навчально-методичний посібник для самостійного вивчення курсу/ Ковтун О.І. – Львів: Вид-во ЛКА, 2001. – 132 с.
6. Процишин О.Н. Методи та інструменти конкурентної боротьби торговельних підприємств// Вісник ЛКА. – Серія економічна. – Львів. – 1999, вип. 5. – С. 288-291.
7. Экономическая стратегия фирмы: Учеб. пособие/ Под ред. А.П. Градова. – СПб.: Специальная литература, 1995. – 184 с.

УДК 338.46:339

*С.В. Васильчак, канд. екон. наук – Львівська НАВМ
ім. С.З. Гжицького*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ МОЛОКА І МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Розглядається теоретико-методологічні засади та особливості розвитку молочного ринку. Вказуються умови ефективного функціонування ринку молочної продукції і успішної діяльності його учасників.

Ключові слова: особливості, ринок, молоко, молочне скотарство.

*S.V. Vasyl'chak – Lviv National academy of veterinary
medicine named after S.Z. Gzhycki*

The peculiarities of functioning of milk and milk products market

The article deals with the theoretical-methodological principles and the peculiarities of milk market development. The conditions of effective functioning of market of milk production and the effective activity of their participants are indicated here.

Keywords: peculiarities, market, milk, dairy live-stock.

Молоко і молочні продукти (продукти переробки молока) на ринку продовольчих ресурсів посідають значне місце. Це пояснюється, як підкреслювалось вище, значимістю і незамінністю молока на продовольчому ринку і в харчовому раціоні, у зв'язку з його високою харчовою поживністю, наявністю відповідних вітамінів і т.д. Молоко належить до пріоритетних товарів у споживчому кошику більшості громадян світу. Споживання молока має велике значення в життєдіяльності людини, підвищує стійкість організму до різних захворювань, має дієтичні і лікувальні властивості.

Питанням особливостей функціонування ринку молока і молочної продукції приділено багато уваги у дослідженнях вітчизняних учених: П.Т. Саблука, П.І. Гайдуцького, О.В. Крисального, В.І. Бойка, Б.М. Двінського. Проте, вважаємо, що питання дослідження особливостей функціонування ринку молока і молочної продукції у сучасних умовах є актуальними.

У структурі продовольчого комплексу традиційно виділяють окремі продуктові підкомплекси, які поєднують у собі певні галузі та виробництва, діяльність яких зорієнтована на випуск відповідних видів кінцевої продукції за прийнятих технологій і організації виробництва. Такий поділ аграрного ринку на окремі підсистеми набуває структуризованої форми.

Важливою складовою розвитку тваринницьких галузей є виробництво молока, яке характеризується наявністю відповідних засобів і насамперед відповідним генофондом тварин, специфічним кінцевим продуктом та місцем його у продовольчому ринку.

Особлива роль молока серед продуктів харчування, його вплив на життєдіяльність людини, дієтичне і лікувальне значення дають змогу відзначити, що незважаючи на регіональні особливості, воно має бути в раціоні кожної людини, незалежно від місця проживання.

Виробництво молока та молочних продуктів має свої специфічні господарські та організаційні особливості:

- короткий термін зберігання продукції у сирому вигляді, що потребує пошуку каналів його оперативної реалізації або короткотривалого зберігання у відповідних умовах;
- наявність широкого асортименту продуктів переробки;
- значна лікувальна значимість молока певною мірою орієнтує його виробництво на певний сегмент ринку, це передусім діти та особи похилого віку;
- висока трудомісткість виробництва, що призводить до того, що праця може виступати лімітуючим фактором;
- необхідність великих капіталовкладень, пов'язаних з введенням в експлуатацію і утриманням відповідних будівель і споруд;
- потреба у кооперації і інтеграції, зумовлена необхідністю використання кормів та клопіткою переробкою молока.

Ці особливості мають важливе значення для виробників, оскільки потребують відповідної стратегії діяльності, вибору певних методів встановлення цін на молоко і молочну продукцію та обґрунтування можливостей і напрямів її збуту.

Суспільно-політичні і економічні зміни, які відбулися в Україні ускладнили ситуацію в молочному тваринництві і переробній промисловості, виявивши їх низьку ефективність і неконкурентоспроможність в умовах ринкової економіки.

У процесі перебудови виробничих відносин у молочному скотарстві нагромадилось чимало проблем, які потребують розв'язання. Значною мірою це пов'язано з процесами реструктуризації у сільському господарстві. Передусім виробництво молока в Україні характеризується низьким ступенем концентрації, що спричиняє високу собівартість продукції і низьку окупність механізації виробництва. Розгалуження виробництва молока по великій масі господарських, здебільшого дрібних, структур пов'язано з екстенсивною годівлею, низькою продуктивністю тварин та невисокою якістю і хімічним складом молока.

У формуванні повного циклу від виробництва сировини до надходження готової молочної продукції споживачам, сільське господарство перебуває в найгіршому стані, передусім з-за великої подрібненості виробництва, на відміну від інших сфер всього загального організаційно-технологічного ланцюгу виготовлення продукту. Здебільшого попит на кінцеві продукти переробки є більш еластичним порівняно з попитом на сільськогосподарську продукцію. Закупівельники і переробники, практично мають владу на продовольчому ринку, передусім у формуванні цінової політики. Виробники сировини ж змушені погоджуватися на такі умови, зокрема виробники молока, оскільки їх продукція не придатна для довготривалого зберігання.

Виходячи з специфіки виробництва молока як продукту харчування, можна говорити про ринок молочної продукції у свіжому і переробленому вигляді. Сегментами ринку молока і молочної продукції є:

- ринок споживачів – окремі особи, які купують свіжу та перероблену продукцію для задоволення власних потреб, особистого споживання;
- ринок виробників – покупці свіжої продукції як сировини для переробки, чи готової продукції та напівфабрикатів для використання у процесі виробництва у закладах громадського харчування для приготування страв, на підприємствах харчової промисловості для виготовлення інших продуктів харчування – кондитерських та хлібобулочних виробів, напоїв тощо;
- ринок проміжних продавців – покупці продукції для наступного перепродажу з метою отримання прибутку (в основному заклади гуртової і роздрібної торгівлі, тощо);
- ринок державних установ – державні організації, які купують продукцію для передачі лікувальним закладам, дитячим будинкам, військовим частинам тощо;
- зовнішній ринок [4, с. 109].

Саме дефіцит молока, як відмічає Б.М. Двінській [3, с. 5] є першопричиною зниження обсягів виробництва основних молочних продуктів, сприяючи одночасно зростанню цін на готову продукцію, яка проходячи шлях від форми переробки і далі через систему гуртової і роздрібної торгівлі стає часто недоступною для масового споживача. По-своєму проблеми з реалізацією продукції створюють труднощі підприємствам-виробникам і торгівлі, які невчасно виплачують за продукцію, що залишає партнерів молочного ринку без обігових коштів.

Багато проблем нагромадилося в організації діяльності промислових підприємств щодо переробки молока. Передусім сукупність переробних молочних підприємств досить різноманітна за потужністю і спеціалізацією. Великі за виробничим потенціалом молокопереробні заводи, які знаходяться близько великих агломерацій і міст, тобто ринків збуту, опинилися у значно

кращій ситуації, стали більш еластичні, оскільки пропонували ширший асортимент продуктів порівняно з малими підприємствами. На початку розширення асортименту не було цільовою діяльністю молокопереробних підприємств, хоча давало кращі можливості збуту і поліпшення фінансової ситуації. Ймовірно, розширення асортименту наступало з різних передумов, потреб чи інтуїції, ніж як наслідок розпізнання ринку і маркетингових оцінок. Така ситуація практично існує і нині. Переробні підприємства поки що практично не включилися у діяльність по розпізнанню ринку на основі його аналізу та прогнозування розвитку.

Період реструктуризації і приватизації з розвитком приватних підприємств, зокрема із закордонним капіталом призвів до істотних структурних і функціональних перетворень у переробці молока.

Основними складовими елементами ринку молочної продукції, як і будь-якого іншого, є попит і пропозиція. Їх варіація зумовлює зміни як у виробничому процесі, так і у споживанні продукції. Спад попиту на молочні продукти зумовлений, насамперед, зниженням реальних доходів населення, а також зростанням розміру податків та інших необхідних платежів, обмеженістю експортних можливостей його галузей.

Пропозиція на ринку залежить від сукупності чинників і формується за рахунок вітчизняного виробництва молока у свіжому і переробленому вигляді та за рахунок імпорту.

На вітчизняному ринку молока і молочної продукції нагромадилося за останні роки багато негативних тенденцій. Основні з них можна звести до наступного: низька якість молочних продуктів, досить обмежений їх асортимент, відсутність розфасовки і упаковки, зручної для споживачів, наявність сезонних та регіональних коливань цін та обсягу надходжень і продажу продуктів, відсутність реклами продукції вітчизняних товаровиробників та недостатній захист її від імпортних товарів. У формуванні ринку молочної продукції мають місце також негативні фактори і тенденції: спад попиту, диспаритет цін, обмеженість кредитування, звуження ринку внаслідок переходу населення і територій до самозабезпечення, розширення натуралізації обмінних процесів, зростання неплатежів, відсутність оптового ринку тощо.

Значною мірою проблеми на ринку молока і молочної продукції зумовлені станом і проблемами в розвитку молочного скотарства, які можна звести до наступного:

- низькі закупівельні ціни на свіже молоко;
- несвоєчасність розрахунків переробних і закупівельних підприємств;
- зниження купівельної спроможності населення;
- послаблення державного регулювання економічних процесів на ринку молочної продукції;
- несприятлива для сільськогосподарських виробників фінансово-кредитна та податкова політика уряду;
- низький рівень оснащення сучасними машинами і механізмами, технологіями;
- високі праце- і енергомісткість виробництва молока.

На ринку молока тривалий час існували два види цін. На закупівлю молока була ціна висока, а ціни роздрібні для споживачів були низькими. Тобто

тривалий час існували дотації для виробників, які покривали різницю в цінах. Внаслідок ліквідації дотацій, ціни на продукцію, насамперед тваринницького походження, зросли у декілька разів. Ліквідація дотацій і лібералізація цін призвели до зміни зв'язків між різними цінами на продовольчому ринку. Поряд з цим, структурна політика спровокувала зниження реальних доходів населення, різке скорочення зайнятості населення та посилення безробіття, що у кінцевому рахунку спричинило до скорочення споживання продовольства у домогосподарствах. Це породило великий ціновий шок спочатку для споживачів, а пізніше і для виробників. Споживачі відреагували передусім економією фінансів та зміною структури споживання. Погіршилася продовольча безпека сімей, особливо стосовно зменшення тваринного білка. Водночас зросли соціально-побутові видатки, пов'язані з утриманням дому тощо.

Високий рівень локальної монополізації молочнопродуктового підкомплексу, особливо у переробці, якої навряд чи вдасться уникнути, у певній мірі стримує як впровадження нових форм господарювання, так і нових технологій. Виробництво молока не зорієнтовано на перспективу, у державі не існує чіткої програми його подальшого розвитку. Не створюються нові переробні підприємства, організація збуту не вдосконалюється.

Ефективне функціонування молочнопродуктового виробництва зумовлює необхідність створення економічних умов для функціонування спеціалізованих молочнотоварних господарств різних організаційно – правових форм, поліпшення системи вітчизняної селекції, реконструкції та модернізації переробних підприємств, розвитку кооперування та інтеграції виробників і удосконалення економічного механізму взаємовідносин з переробними і торговельними підприємствами, як гарантими реалізації виробленої продукції. Ринок молока і молочних продуктів у процесі реформування продовольчого ринку виявився найбільш складним і як основний і як перший вимагав інвестиційної допомоги, як один з перших вказав на потребу праці над системою регульованого ринку.

Характерною рисою сучасного ринку молока і молочних продуктів є висока нестабільність і нестійкість між попитом і пропозицією. Утримання нових залежностей між попитом і пропозицією і досягнення відносної рівноваги буде залежати передусім від загального економічного зростання, а також від активної ролі ринкових інституцій.

Ефектом регульованого ринку молока є прагнення до зменшення амплітуди зміни зв'язків між попитом і пропозицією, а також стабілізація поголів'я корів на відповідному рівні. Важливе значення матиме зростання доходів домогосподарств.

Конкуренція на ринку окремих молочних продуктів у вирішальній мірі вплинула на зміну структури, але не на користь продуктів найдешевших, пристосованих до попиту широких верств населення з найменшими доходами: пенсіонерів, інвалідів, безробітних.

Висновки і пропозиції. Стан організації молочного ринку можна оцінити як нестійкий. Найбільшою проблемою є відсутність професіонального гуртового ринку, що пов'язано з високим торговельним ризиком, недотри-

манням якісних стандартів, слабким припливом інформації. Стосовно інформації ситуація виглядає взагалі парадоксальною. Кожний суб'єкт ринку хотів би одержати найбільше інформації, але нічого не хоче дати взамін. Єдиним мотивом при цьому є бажання дезінформувати конкурента.

Потрібно зауважити, що навіть в Україні немає відвернення від супермаркетів. Експансивний розвиток супермаркетів і гіпермаркетів, а у перспективі з широкою участю зарубіжного капіталу, може привести до банкрутства багатьох суб'єктів ринку, передусім роздрібної торгівлі та дрібного гурту.

Ринкова трансформація виробництва молока довела, що пропозиція молока і молочних продуктів мусить бути пристосована до попиту, а не навпаки. Саме це призводить до необхідності пристосування молочного підкомплексу до вимог ринку, тобто до вподобань і потреб споживачів. Це особливо важливе у контексті стратегії європейської інтеграції, оскільки неусвідомлення цього зробить нереальним і неможливим конкурентність вітчизняного молочного підкомплексу.

Процес пристосування до нових ринкових умов виявився надто складним для більшості виробників і переробників молока. Вміло проведена оцінка негативних явищ може стати вихідним чинником для ефективного розв'язання проблем організації виробництва і переробки та розвитку ринку молока і молочних продуктів.

Необхідний пошук дієвих важелів подальшого вдосконалення організаційної та функціональної структур ринку, формування його продовольчих ресурсів, зосередженість суто на виробництві, в умовах загострення конкуренції на ринку не гарантує позитивних результатів як для виробника, так і для суспільства в цілому.

Література

1. **Агропромисловий** комплекс України: стан, тенденції та перспективи розвитку. Інформаційно-аналітичний збірник (вип. 4)/ За ред. П.Т. Саблука та ін. – К.: ІАЕ, 2000. – 601 с.
2. **Бойко В., Макаренко Ю., Коржинський М.** Актуальні аспекти формування ринку молока// Тваринництво України. – 1996, № 2. – С. 25-26.
3. **Двинский Б.М.** Состояние сырьевой базы – основная причина кризиса в молочном комплексе России// Молочная промышленность. – 1999, № 8. – С. 4-7.
4. **Ринок** продовольства: проблеми формування і розвитку/ Під. ред. П.Т. Саблука, В.І. Бойка, М.Г. Лобаса. – К.: Укр. ІНТЕІ, 1993. – 236 с.
5. **Савицька В.П.** Актуальні проблеми розвитку ринку молока і молочних продуктів// Економіка АПК. – 2002, № 11. – С. 102-106.

УДК 339.33(477)

Аспір. М.Я. Вірт – Львівська КА¹

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ ОПТОВОЇ ТОРГІВЛІ В УКРАЇНІ

Розглядаються передумови, закономірності та проблеми розвитку оптової торгівлі в Україні у сучасний період. Запропоновано способи державного регулювання для ефективного розвитку оптової ланки.

¹ Наук. керівник: доц. І.М. Шиндировський, к.е.н. – ЛКА